

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусев Е., Скворцова В.И. Контроль качества знаний студентов и врачей // Неврология.— М., 2000.— № 5.
2. Живина А.И. Основные этапы развития дефектологии в СССР: Автореф. дисс... канд. пед. наук.— М., 1975.
3. Корсак К. Педагогика нового століття // Рідна школа.— 2001.— № 10.
4. Леднев В.С. Содержание образования.— М.: Высш. шк., 1989.
5. Питер Скотт. Реформы высшего образования в странах Центральной и Восточной Европы: попытка анализа — М., 2001.— № 11.

Л.Т. ТЮПТА,
кандидат педагогічних наук,
доцент

КОНЦЕПЦІЯ НАСКРІЗНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В статті розкриваються концептуальні питання підготовки спеціалістів соціальної роботи. Акцентується увага на цілях, задачах, змісті, процесі, формах і методах підготовки соціальних працівників. Розглядаються також питання забезпечення підготовки спеціалістів кадрами, правовими нормами, перспективи розвитку спеціальності "Соціальна робота".

In this article some conceptual questions about the preparation of experts in social work are opened. The attention is paid on the aim, objectives, content, process, forms and methods of social workers preparation. Also questions about providing the preparation of specialists with legal norms, and perspectives in subject (social work) development are opened.

В умовах переходу до ринкової економіки, через різку зміну характеру та форми соціальних відносин, злам звичних стереотипів життєдіяльності, втрату багатьма людьми соціального статусу і невизначеність перспектив розвитку як для суспільства в цілому, так і для кожного особисто, виникли серйозні труднощі, з якими тисячі людей не можуть впоратись самостійно. Соціальне напруження обумовило розквітання соціальної роботи як спеціалізованого виду діяльності, наскільки необхідності у підготовці фахівців із соціальної роботи різних спеціалізацій.

Нова спеціальність — соціальна робота — означає новий підхід до лікування на теренах вищої школи. Підготовка фахівців — це

дістає правове, організаційне, науково-методичне забезпечення, вбирає апробований вітчизняний і зарубіжний досвід, прагне відповідати реаліям і динамізму суспільного життя XXI ст.

Підготовка бакалаврів, спеціалістів, магістрів із соціальної роботи у вищих навчальних закладах України розпочалася трохи більше десяти років тому. Четвертий рік на визначених концептуальних засадах ведеться підготовка фахівців із соціальної роботи в Університеті "Україна" кафедрою соціальної роботи у тісній співдружності з іншими кафедрами. Концепція наскрізної підготовки розкриває основні засади формування фахівця з базовою вищою освітою освітньо-кваліфікаційного рівня *бакалавр* спеціальності 6.040200 „Соціальна робота” з наступним переходом до підготовки фахівця з повною вищою освітою освітньо-кваліфікаційного рівня *спеціаліст* спеціальності 7.040202 „Соціальна робота”. В перспективі розвитку спеціальності, підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня фахівців з повною вищою освітою планується підготовка магістрів на основі освітньо-кваліфікаційного рівня *спеціаліст*. Навчання студентів здійснюється на денній і заочній формах навчання. У перспективі забезпечення розвитку спеціальності планується вечірня, екстернатна і дистанційна форми навчання.

Мета підготовки фахівців із соціальної роботи в Університеті "Україна" визначається потребами держави та суспільства у висококваліфікованих кадрах. За своєю аксіологічною і функціональною природою соціальна робота — багатоплановий вид професійної діяльності, пов'язаний відносинами типу людина—людина. Бакалавр та спеціаліст, отримуючи професію фахівця із соціальної роботи за Державним класифікатором професій (ДК 003-95) та Державним класифікатором видів економічної діяльності (ДК 009-96), зможе обіймати первинні посади: інспектор, інспектор соціальної роботи, інспектор соціальної допомоги, інспектор виплати пенсій, науковий співробітник (соціальний захист, соціальна сфера), консультант, методист, вихователь. За світовими стандартами, фахівці із соціальної роботи зможуть працювати на різних рівнях реалізації соціальної політики держави — на рівні управління, правового захисту, матеріального забезпечення, освіти, безпосередньої практики.

Саме тому в Університеті "Україна" основна **мета** теоретичної і професійно-практичної підготовки фахівців із соціальної роботи — озброєння їх глибокими соціально-економічними, науково-професійними знаннями, практичними вміннями й навичками діагностики, прогнозування, організації, управління, координації, корекції, реабілітації, сприяння перетворенню знань у надбання особистості, формування ціннісних орієнтацій, духовних потреб, високих моральних якостей, здатності до постійного оновлення знань, професійної мобільності, творчого розв'язання професійних завдань.

Завдання підготовки фахівців із соціальної роботи — як основа досягнення поставленої мети. Означені завдання в умовах університетської освіти фахівців із соціальної роботи зумовлені визначеною метою й реалізуються через:

- відображення цілей освіти та професійно-практичної підготовки випускника Університету “Україна”, визначення місця фахівця у структурі галузей економіки держави і вимог до його компетентності, інших соціально важливих якостей, системи виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь для їх реалізації в освітньо-кваліфікаційних характеристиках бакалавра і спеціаліста;

- визначення нормативного терміну й нормативної та вибіркової частин змісту навчання бакалавра та спеціаліста, встановлення вимог до змісту, обсягу та рівня освіти і професійно-практичної підготовки фахівців із соціальної роботи в освітньо-професійній програмі;

- розроблення вихідних документів планування й організації навчального процесу в Університеті: базових і робочих навчальних планів підготовки бакалаврів і спеціалістів, навчальних і робочих навчальних програм дисциплін, введених до навчальних планів;

- формування нормативної навчально-методичної документації (освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм, навчальних планів, навчальних програм), проведення на основі маркетингу, методів експертної оцінки аналізу діяльності соціальних працівників, методів моделювання професійної діяльності, вивчення вимог, що стосуються того, що саме повинен знати і вміти фахівець із соціальної роботи для виконання поставлених перед ним завдань;

- урахування вимог держави і суспільства до конкурентоздатності фахівців на ринку праці, що викликає потребу постійного вдосконалення освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм, оновлення змісту освіти з наступним відображенням у навчальних планах і навчальних програмах;

- різнорівневу підготовку фахівців, перехід відповідно до вимог наступності від підготовки бакалаврів до спеціалістів, гарантії неперервності і наступності у навчанні як для окремої особистості, так і для всіх студентів.

Зміст освіти — як основа підготовки фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності. Підготовка бакалаврів в Університеті “Україна” здійснюється на основі повної загальної середньої освіти шляхом опанування фундаментальних і спеціальних знань щодо узагальненого об’єкта праці (діяльності), формування умінь, достатніх для виконання завдань та обов’язків професійної діяльності, що передбачені для первинних посад економічної діяльності фахівця із соціальної роботи.

Підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем повної вищої освіти спеціаліст із соціальної роботи здійснюватиметься на основі базової вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр.

Основою розвитку та формування майбутнього фахівця в Університеті

є зміст освіти, побудований на основі освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм і який охоплює систему наукових знань, практичних умінь і навичок, обумовлених навчальними планами, навчальними програмами, підручниками, посібниками.

Навчальний план підготовки бакалавра (базова вища освіта), побудований по вертикалі (чотири роки навчання), відображає перелік навчальних дисциплін за роками навчання, кількість годин на вивчення кожної, індивідуальну, самостійну роботу студента, форми контролю знань. Структура навчального плану включає дві частини — нормативну і варіативну. До нормативної частини входять три цикли дисциплін: гуманітарної та соціально-економічної підготовки, природничо-наукової підготовки і професійно-практичної підготовки. Варіативна частина включає два цикли: дисципліни за вибором навчального закладу і дисципліни за вибором студента.

Навчальний план бакалавра побудований на урахуванні, з одного боку, вимог наступного (вищого) освітнього рівня — спеціаліст, а з іншого — вимог ринку праці, прогнозованої сфери можливої професійної діяльності.

Підготовка фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст із соціальної роботи (повна вища освіта) передбачає кваліфікацію, що конкретизована у спеціалізації — соціальний захист населення. Навчальний план спеціаліста, розрахований на один рік, включає також дві частини — нормативну і вибіркову. Нормативна частина на відміну від підготовки бакалавра має не три, а два цикли: професійно-орієнтованої гуманітарної та соціально-економічної підготовки і природничо-наукової, професійної та практичної підготовки. Вибіркова частина має також два цикли: самостійного вибору навчального закладу і вільного вибору студента.

Процес навчання — як фактор реалізації змісту освіти. Досягнення мети у підготовці фахівців із соціальної роботи відбувається через організацію навчального процесу, через реалізацію в ньому змісту освіти. В Університеті процес навчання базується на основних функціях: освітній, виховній, розвиваючій. Цілеспрямована, організована діяльність викладач+студент, викладання+учіння передбачає різноманітні зв’язки й відношення, розв’язання протиріч, функціонування законів і закономірностей, принципів навчання.

Вирішення зовнішніх і внутрішніх, суттєвих і несуттєвих, об’єктивних і суб’єктивних протиріч є вагомим чинником розвитку та удосконалення навчального процесу, а врахування законів і закономірностей навчання сприяє успішному вирішенню завдань, пов’язаних з підготовкою фахівців в Університеті “Україна”.

Процес навчання в нашому Університеті базується на принципах відкритості, демократичності, гуманізації; інтеграції в освіту людей з особливими потребами; цілеспрямованості; єдності навчання і виховання; науковості; систематичності і послідовності; зв’язку теорії з практикою;

наочності; введення інноваційних технологій; свідомості, активності і самостійності; емоційності; врахування індивідуальних особливостей; вимогливості і поваги до особи.

Спеціальність „Соціальна робота” ще не забезпечена стандартними програмами, тому для забезпечення підготовки фахівців із соціальної роботи викладачами кафедри розроблені навчальні та робочі навчальні програми навчальних дисциплін. Їх особливістю є авторська модернізація залежно від нових методичних знахідок, від вимог до якісної підготовки фахівців. На основі наявних програм створені навчально-методичні комплекси дисциплін, де вміщені також методичні рекомендації студентам денної і заочної форм навчання, контрольні питання, тематика курсових, контрольних робіт, списки рекомендованої літератури. Готуються до видання навчальні посібники із загальної педагогіки, соціальної роботи, превентивної педагогіки, історії соціальної роботи, соціальної антропології та інші.

Форми і методи організації навчально-виховного процесу.

Бурливий ріст обсягу наукової інформації змінює функції викладача. Розвиток в університеті засобів інформації (Internet, телебачення, відео, радіо) обумовлюють роль викладача як керівника пізнавальної діяльності студентів. У процесі цієї діяльності застосовуються різні методи, які сприяють гуманістично-демократичним стосункам, партнерським відносинам, принципам рівноправного діалогу. Визначальною ознакою саме такого застосування методів навчання є розвиток у студентів самостійності, систематичного прагнення виробляти свою точку зору, свої погляди, переконання. Розвиткові творчої особистості фахівця сприяють ілюстративно-пояснювальні, проблемно-пошукові, дослідницькі методи, рольові ігри, тренінги, дискусії, методи спілкування, рольові ситуації, інноваційні методи типу „навчання як дослідження”.

Підготовка фахівців із соціальної роботи в Університеті здійснюється в навчальному процесі у таких формах:

- навчальні заняття;
- самостійна робота;
- практична підготовка;
- контрольні заходи (Закон України „Про вищу освіту”.— К., 2002,— С. 47).

Основні види навчальних занять: лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультації (Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах. Наказ № 161, 2.06.93 р.).

Лекція — основна форма проведення навчальних занять в університеті, призначена для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лабораторне заняття — форма навчального заняття, де студенти під керівництвом викладача проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліді з метою практичного підтвердження окремих теоретичних

положень даної навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень.

Практичне заняття — форма навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

Семінарське заняття — форма навчального заняття, в ході якого викладач організує дискусію навколо попередньо вивчених тем, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів).

Індивідуальне навчальне заняття проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їхньої підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей.

Консультація — форма навчального заняття, при якій студенти отримують відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Форми і методи практичної підготовки відображені в розробленій на кафедрі наскрізній програмі практики, а також у диференційованих програмах навчальної, виробничої, переддипломної практики. Практику студенти проходять в організаціях можливої професійної діяльності.

Самостійна робота студентів регламентується робочим навчальним планом підготовки фахівців із соціальної роботи і становить від 1/3 до 2/3 загального обсягу годин.

Науково-педагогічні кадри, які забезпечують процес підготовки фахівців із соціальної роботи. Для забезпечення підготовки фахівців із соціальної роботи в Університеті “Україна” в 1999 році створена кафедра соціальної роботи. Підготовка фахівців здійснюється висококваліфікованими спеціалістами — професорами, доцентами, старшими викладачами, асистентами, дев’яносто відсотків яких працюють на постійній основі. Навчальне навантаження викладачів, види навчальних занять визначаються диференційовано, відповідно до їх посад, на основі наказу про нормативи навчальної діяльності в Університеті “Україна”.

Графік робочого часу викладачів кафедри визначається розкладом аудиторних навчальних занять і консультацій, іншими видами робіт, передбаченими індивідуальними планами викладачів.

Нормативно-правова база забезпечення функціонування спеціальності. Відкриття в Університеті “Україна” спеціальності “соціальна робота”, її функціонування базується на Конституції України, Декларації прав людини, Законі України “Про освіту”, Законі України “Про вищу освіту” і, враховуючи те, що Університет “Україна” — ВНЗ ексклюзивний, Законі “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”.

Нормативно-правова база утверджує: право кожного громадянина на вищу освіту, доступність та конкурсність здобуття вищої освіти кожного громадянина. Реалізація правових засад в Університеті "Україна" забезпечується шляхом відкритості, створення та забезпечення рівних умов у вступі до університету і отримання вищої освіти, надання студентам пільг та соціальних гарантій, належної підтримки підготовки фахівців із соціальної роботи людям з функціональними обмеженнями на основі спеціальних освітніх технологій.

Перспективи розвитку спеціальності. Проблеми соціальної роботи в Україні вирішують фахівці різних спеціальностей: соціологи, педагоги, психологи, історики, медичні працівники. Водночас організаційно-практичне виконання соціальних програм за умов ринкового суспільства потребує спеціально підготовлених фахівців із соціальної роботи.

У перспективі розвитку спеціальності найактуальнішим, першочерговим завданням є вирішення проблем постійного оновлення змісту освіти та виховання, його якісної реалізації на основі введення інноваційних технологій.

Перспективним може бути бінарний підхід до підготовки фахівців, наприклад, спеціаліст із соціальної роботи і практичний психолог, фахівець із соціальної роботи і перекладу, фахівець із соціальної роботи і реабілітолог, а також розширення спеціалізацій.

Особливо важливою видається цілеспрямована підготовка викладацьких кадрів з числа кращих випускників Університету "Україна", а також розширення можливостей щодо підвищення кваліфікації викладачів, їх стажування за рубежем, співвідносно до вимог якісної підготовки фахівців.

Розвиток спеціальності потребує підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня до магістра, з наступною організацією аспірантури.

Випереджального розвитку й підтримки потребує створення транзитних перехідних майданчиків дитячий садок → школа → університет → підприємство, установа, організація (комплексів) для цілеспрямованого формування майбутнього фахівця із соціальної роботи на основі покликання, розвитку здібностей, інтересів, потреб молодшої особи, її адаптації до навчання і майбутньої професійної діяльності.

З огляду на те, що при переході випускників до самостійної професійної трудової діяльності в них виникає багато проблем, перспективним є супровід кафедри з метою адаптації молодих випускників до умов праці, а бажаним — можливості поєднувати роботу з науковими дослідженнями.

Успішною може бути така організація системи підвищення кваліфікації і перекваліфікації кадрів, яка дасть змогу людям, які працюють у соціальній сфері, а також бажаним отримати ті знання, що уможливлять реалізацію їхніх можливостей у нових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Введення* у соціальну роботу: Навч. посіб.— К.: Фенікс, 2001.
2. *Соціальна* робота в Україні: перші кроки / Під ред. В. Полтавця.— К.: Видавничий дім "KM Academia", 2000.
3. *Теорія* соціальної роботи / Під ред. Е.И. Холостовой.— Москва: Юрист, 1998.
4. *Фахівець* із соціальної роботи. Інформаційний матеріал з опису професії Розробник Л.Тюптя.— К., 2002.